

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXI

BELGRADE
1990

BALCANICA XXI, Beograd 1990, 1—411.

светосавско православље. Ова традиција, упркос толиким недаћама и прогонима, жилаво се одржала до наших дана.

Трећи одељак, *Како народ пева* садржи певање „на глас“ као старији музички слој, и певање „на бас“ за који сам народ каже да је новијег порекла. Ту су такође обрабени тонски односи, ритам, мелодијски и поетски облици и њихово узајамно дејствовање. Посебна пажња посвећена је гласу на који се изводи песма. Све је базирано на народној музичкој терминологији, па објашњено општим савременим музичким речником.

Четврти одељак гласи: *Шта се у народу сматра новом песмом*. Ово питање је од посебне важности у проучавању стваралачког процеса и његових етапа с једне стране, а с друге за откривање улоге појединца у процесима народног музичког изражавања и сватања новог. Битно је да мелодијски оквири новог текста могу бити традиционални. Према, томе нова песма не мора да подразумева и нови текст и нову мелодију, већ једно или друго довољно је да се оствари иновантни квалитет. Тако је некада било, али више није. У данашњем стваралачком тренутку народне музике извршен је потпуни концептуални преображај. Народна музика је углавном естрадна. Одабрани појединци је изводе а народ само слуша, насупрот традиционалним музичким законима, када је свако могао или да

пева или да слуша, а ако је имао идеју и да ствара.

Пети одељак чини завршна разматрања, а шести доноси музичке примере којих има око стотину, јер су бирани на принципу репрезентативних узорака који обједињују функције музичког изражавања читавог српског народа. Књига је снабдевена регистрима песама и именима њихових извођача, а највредније место припада регистру народних музичких термина. Уз опширан резиме на енглеском језику више од десетине лепих фото-илустрација завршавају књигу.

Овако постављени, обрабени и протумачени проблеми српске народне музике говоре нам и потврђују да је реч о крупном, целовитом и надасве синтетички написаном делу. Први пут у нашој етномузиколошкој литератури имамо студију о народној музици целе Србије. Оно што такође одаикује ову монографију и што јој даје још једну значајну димензију јесте ауторова јасна, кристално чиста и квалитиврана језичка и стилска изражајност.

Након прочитане књиге др Радмиле Петровић, остаје сасвим јасно и недвосмислено да нема ничег у чему се један народ може препознати, као у својим песмама. Заиста, најзначајније достигнуће у српској етномузикологији на нивоу светског ранга.

Драгослав Антонијевић

ДЕМОГРАФСКА СИТУАЦИЈА НА БАЛКАНСКОМ ПОЛУОСТРВУ

Nikolaj Todorov, Asparuh Velkov, *Situation démographique de la Péninsule balkanique (fin du 15e s. — début de 16e s.)*, Académie Bulgare des Sciences, Institut d'études balkaniques, Sofia 1988

Студија Николаја Тодорова и Аспаруха Велкова „Демографска ситуација на Балканском полуострву (крај XV и почетак XVI века“), у издању Балканолошког института Бугарске академије на-

ука и уметности, представља прилог проучавању демографске ситуације на нашим просторима под османском управом.

Из пописа цизје који пружају податке као што су број нему-

слиманског становништва, те количина намета по вилајетима, сами аутори долазе до демографских података као што су густина насељености и сл. Извор су били османски документи с краја XV и почетка XVI века који се чувају у оријенталном одељењу Националне библиотеке „Бирило и Методије“ у Софији.

Рад почиње опширним уводом на француском језику у коме аутори износе методе свог истраживања, али долазе и до закључака демографске природе. Ради упоређивања и компаративне анализе коришћени су и раније објављени подаци у делима Х. Иналлика, Т. Гокбилигина, О. Л. Баркана, Е. З. Карала.

У уводу, аутори прво говоре о важности демографских података на једном терену са тако хетерогеним саставом као што је то Балкан, као и сасвим укратко о пређашњим резултатима у тој области, да би констатовали слаб напредак ове научне дисциплине. Управо за таква истраживања значајни су пописи и обрачуни намета цизје, иако се из њих не могу сазнати подаци о укупном броју становништва, не само зато што цизју плаћају искључиво немуслимански, и то мушкарци, пунолетни, физички здрави, те само они који живе на царској земљи и чији намети иду директно у државну благајну, а не и они са вакуфа, већ је и од њих било изузетих, јер постојала су занимања где онај ко их обавља бива ослобођен пореза. Занимљиво је напоменути да се обрачуни воде по кућама (тур. *hane*), али да постоји и специјална категорија удовица (тур. *bive*) у прописима, која се односи на оне куће које су остале без мушке главе, па је удовица преузела улогу домаћина.

Пописи из XV и XVI века су сребени по вилајетима, па то ауторима намеће потребу да, ради лакшег упоређивања и извођења одређених закључака, регрупишу податке по санџацима, због чега су морали да одреде тачне границе санџака. При томе

су се служили неким посебним пописима из тог периода урађеним за одређене санџаке, картама које се чувају у Националној библиотеци „Бирило и Методије“, као и подацима до којих су раније дошли О. Л. Баркан, Т. Гокбилигин и Х. Иналлик. Затим пописују 29 санџака који су били у саставу румелијског белгербеглука почетком XVI века, као и прецизне границе тих санџака. На основу тачних граница санџака и на основу броја кућа у пописима, аутори извлаче одређене демографске закључке које износе у следећим табелама: Табела 1: ПОДАЦИ ПРОИЗИШЛИ ИЗ ОБРАЧУНА УРБАНЕ ЦИЗЈЕ ЗА 1490—91. ПО ВИЛАЈЕТИМА.

— У овој табели наводимо следеће податке: који је вилајет у питању, број кућа, убран порез, број удовица, од њих убран порез, затим то исто за новорегистроване обвезнике. Ту су још и подаци о губицима — умрелима и осталима, као и онима који су прешли у ислам. Сви ти подаци се дају за 1490. затим и број оних који су остали обвезници у 1491. години.

Табела 2: ОПШТИ ПОДАЦИ О УБРАНОЈ ЦИЗЈИ ЗА 1490—91. ПО САНџАЦИМА, даје исте податке као и табела 1, с тим што су ту вилајети регруписани у санџаке.

Табела 3: РАСПОДЕЛА ЦИЗЈЕ МЕЂУ НЕМУСЛИМАНСКИМ СТАНОВНИШТВОМ У 1491, где су подаци о укупном броју кућа у санџаку, о површини одређеног санџака и о броју кућа на километар квадратни.

Табела 4: РАСПОДЕЛА ПОРЕЗА МЕЂУ НЕМУСЛИМАНСКИМ СТАНОВНИШТВОМ У ПЕРИОДУ 1520—30, која даје исте податке као и табела 3, само за нешто каснији период, ради могућности упоређивања. Аутори нису сами дошли до тих података већ су користили раније објављене податке О. Баркана (*Barkan, O. L. Osmanli Imperatorlugunda bir iskan ve kolonizasyon metodu sürgünler, IFM, cilt 15, 1953—54*).

Табела 5: ПОДЕЛА САНЦАКА ПРЕМА ГУСТИНИ КУЋА НА КМ КВАДРАТНИ, даје упоредне податке за 1491, 1520. и 1535, где је распон густине кућа на км квадратни од 0,5 до преко 2,5 км.

Табела 6: ПОДЕЛА СТАНОВНИШТВА ПРЕМА ЕТНИЧКОЈ ПРИПАДНОСТИ У ПЕРИОДУ 1520—1535. Овде би се могло замислити аутору што оно што би у суштини била конфесионална подела назива етничком припадношћу, јер се не можемо сложити с тим да је подела на немуслимане, муслимане и Јевреје, етничка какву је он даје у овој табели.

Табела 7: ЈУРУЦИ У РУМЕЛИЈИ, даје податке за 1506, 1543. и 1585. годину.

Табела 8: СТАНОВНИШТВО ЕЈАЛЕТА РУМЕЛИЈЕ И СИЛИСТРЕ ПО ПОПИСУ ИЗ 1831, даје податке читава три века свежије ради евентуалних компаративних анализа.

После овог увода следи сам попис на арабици, срећен по вилајетима са следећим подацима: основни број кућа, основна сума пореза, основни број ђаовица, добитак од платна, винограда (основна сума), порез на шуму, порез одсеком (основна сума), подаци о новорегистрованим обвезницима (тур. *nev uafte*), о губицима и о броју обвезника који остаје за следећу годину, о испеници, десетку, о оном који је све то записао, о ономе који је верификовао, те датум записа. Иза пописа на османлијском језику следи превод истог на француски језик. Публикација је још опремљена и ондашњом картом Балкана, са јасним границама санцака и регистром географских појмова. Рад је завршен резимеом на енглеском језику.

Основне примедбе овој студији биле би следеће: аутори све време говоре о регистру (фр. *registre*), што би на турском био *дефтер*, а из османског оригинала

је јасно да је ту реч о обрачуну *писје* — тур. *muhasebe-i sizje gebgan*. Када је реч о топонимији, могу се уочити одређене грешке и пропусти, нарочито када су у питању делови наших земаља, док је, са одређеним изузецима, топонимија Бугарске и Грчке добро урађена. Тако нпр. села Горњу и Доњу Вереницу, која се налазе у Видинском санцаку (тур. *kuga-i Veniceler*), аутори наводе као Крајина Требишан. Такође Петрус читају као Петровац, Јелеч као Белицу, Бихор као Бахоз. Ово питање заслужује много дужи рад него што је то овај приказ, те ћемо се сад задовољити наведеном само ових неколико примера и скретањем пажње на то да топонимији, онокако је дају аутори, треба прићи са опрезом. Чудно је то да аутори нису прихватили добра Барканова решења у читању топонимије (*Omer L. Barkan, 894 (1488/1489) yili Cizyesinin Tahsilatina ait Muhasebe Bilancolari*). Такође нису прихватили ни Барканове критике и сугестије изнете у наведеном делу које се управо односе на топонимију, јер Николају Тодорову ово није први рад ове врсте. Барканова научна критика се односила на рад *Nikolai Todorov, La situation démographique de la Péninsule balkanique au cours des XVe et XVIe siècle, Annuaire de L'Université de Sofia, Faculté de Philosophie et de l'histoire, Tome LIII, 2. 1959.*

Ипак, и поред ових недостатака, мора се истаћи значај рада као још једног прилога проучавањима броја и положаја немуслимана на Балкану. Такође се надамо да ће можда овај рад покренути и друге истраживаче, историчаре и османисте, да се позабаве овим важним проблемом за историју балканских на рода.

Ема Миљковић